

УДК:
321.7:321.01
Оригинални
научни рад

Српска политичка мисао
број 3/2011.
год. 18. vol. 33.
стр. 205-222.

Петар Матић

Институт за политичке студије, Београд

Ђорђе Стојановић

Институт за политичке студије, Београд

ПОЛИТИЧКА ПОДРШКА И УТЕМЕЉЕЊЕ ДЕМОКРАТСКИХ ВРЕДНОСТИ*

Сажетак

Истонов концепт политичке подршке и његова актуелизација говоре о глобалном таласу кризе легитимитета, са којом се суочавају не само транзициони системи, већ и стабилне демократије. Један од циљева овога рада је да укаже на основне теоријске поставке концепта политичке подршке, али и да емпиријским показатељима прати трендове у различитим облицима њеног испољавања. Из тог циља, произилази примарни, а то је позиционирање нивоа политичке подршке у Србији и модалитети њеног јачања. Као базичну методу, аутори користе компаративну, како би се поредили бројни фактори који утичу на степен политичке подршке у десет политичких система, указало на најзначајније компоненте у оквиру тог феномена и сагледале перспективе даље изградње политичке подршке као претпоставке наставка демократске трансформације друштва.

Кључне речи: политичка подршка, политички систем, институције, демократске вредности, политички актери, реформе, транзиција, стабилне демократије, нове демократије, политичка партиципација, легитимитет.

---

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

О КОНЦЕПТУ ПОЛИТИЧКЕ ПОДРШКЕ

С новим таласом демократизације, критична концепција политичке подршке изнова постаје предмет интересовања већег броја аутора у областима политичке теорије и политичких система. Преовлађујући, идеалистички приступи у актуелном периоду појам политичке подршке третирају као посвећеност грађана базичним демократским принципима и поретку у целини. У транзиционим политичким системима, за разлику од развијених са већ етаблираним демократским вредностима, питање демократске трансформације и њеног даљег развоја није у потпуности решено, а степен поверења грађана у демократске институције и подршка реформама у највећој мери утичу на процес демократизације. Из тог разлога политичка подршка институцијама и политичком поретку представља прворазредно питање са широким спектром импликација на политички развој и друштво у целини. Уколико у друштву постоји неповерење према институцијама, а грађани исказују незадовољство деловањем њих и политичких актера, да ли уопште постоји могућност да се они повинују њиховим одлукама.¹⁾ Од коликог је значаја политичка подршка за демократију указују Алмонд и Верба, а демократски режими се могу одржати једино уколико постоји грађанска политичка култура и подршка демократским процесима и вредностима.²⁾

Многобројни аутори са Запада указују да је процес делегитимизације институција у развијеним демократијама отпочео седамдесетих година, а да уколико институције не одговарају друштвеним потребама, тада се губи смисао њиховог постојања.³⁾ Мариано Торкал и Хозе Рамон Монтеро говоре да је институцијама све теже да производе политичке последице, јер су грађани данас знатно неповерљивији и скептичнији.⁴⁾ И поједини теоретичари политике у Србији имају сличне ставове и показују да је процес легитимизације политичког поретка знатно шири појам од простог изборног

1) Schyns, Peggy, Koop, Christel, "Political Distrust and Social Capital in Europe and the USA", *Social Research Indicators*, No. 96, Springer, 2010, стр. 145.

2) Almond, Gabriel, Verba, Sidney, *Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press, 1963.

3) Crozier, Michel, Huntington, Samuel, Watanuki, Joji, „Crisis of Democracy: Report on the Governability of the Democracies to the Trilateral Commission“ Trilateral Commission, New York University Press, 1975.

4) Torcal, Mariano, Montero, Jose Ramon, „Political Disaffection in Comparative Perspective“, у Torcal, Mariano, Montero, Jose Ramon, eds, *Political Disaffection in Comparative Democracies: Social Capital, Institutions and Politics*, Routledge, Taylor & Francis, 2006, стр. 3-4.

потврђивања владајуће структуре. Тако, Александра Мировић тврди да је непрестано легитимисање политичке власти неопходно за функционисање политичког система, а када се оно губи, престају и дужности грађана у односу на државу.⁵⁾

Циљ овога рада је да укаже на стање демократских институције и реформских процеса у Србији, али и да предложи неке модалитете како би подигао степен поверења у политичке институције и учврстио њихов легитимитет. Из тог разлога, у оквиру рада ће се користити више метода, а као најопштије се намећу компаративна и анализа података релевантних емпиријских истраживања. У уводном делу, рад ће садржати елементе епистемолошко-сазнајних метода, како би се утврдило значење појма политичке подршке и сродних политичких феномена.

На значај политичке подршке у демократским режимима указивали су многобројни аутори, али је њено централно место у одржању и развоју демократских институција истакао Дејвид Истон. Као базичну претпоставку опстанка демократских режима, Истон је указао на спремност грађана да учествују у политичким процесима и пружају подршку демократским институцијама.⁶⁾ У односу на последице у политичком систему, Истон разликује три типа политичке подршке: подршку властима, подршку режимима и подршку политичкој заједници.⁷⁾ Сви поменути типови се према обухвату битно разликују, а неопходно је направити дистинкцију између подршке властима, јер је циркулација елита и њихово смењивање у демократији природна појава и подршке режиму и политичкој заједници, које могу имати трајније импликације на политички систем.⁸⁾ Алмонд и Верба покушавају да уведу два типа политичких уверења како би раздвојили облике политичке подршке. Први модел који аутори означавају као афективна политичка уверења односи се самоидентификацију грађана у политичкој заједници, одн. подршку постојећем систему вредности. Други модел, означен као евалуативни, говори о капацитету грађана да проце-

5) Мировић, Александра, „Криза легитимности и престанак политичке облигације, или право и дужност грађанске непослушности“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2010, Институт за политичке студије, 2010, стр. 111.

6) Easton, David, *A Systems Analysis of Political Life*, Wiley, New York, 1965. и „A Re-Assessment of Concept of Political Support“, *British Journal of Political Science*, no. 5, 1975.

7) Easton, David, исто

8) Видети рецимо интересантну студију Расела Далтона, Dalton, Russell, J, „Democratic Challenges – Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies“, *Oxford Series in Comparative Politics*, Oxford University Press, 2004

њују деловање институционалних актера у политичком систему.⁹⁾ Слично разликовање чини и Истон уводећи дифузну и специфичну подршку, где се прва односи на уопштене ставове подршке политичком поретку, док се друга везује за однос грађана према мерама владе и политичких институција.¹⁰⁾

У раду посвећеном теорији политичке подршке, Истон се у великој мери ослања на структурални функционализам Талкота Парсонса, који уводи неколико критеријума помоћу којих је могуће утврдити успешност и/или неуспешност система. Као једна од кључних компоненти истиче се значај вођства у одређеној заједници, чији је основни задатак да преузме одговорност за доношење и примену политичких одлука.¹¹⁾ Ипак је потребно нагласити да постмодерно вођство није искључиво базирано на политичком одлучивању. У том смислу, јасну дистинкцију између вођства и управљања чине Ђорђе Стојановић и Дарко Гавриловић, а по њима основна особина вођства је утицај који није искључиво заснован на моћи¹²⁾, већ на софистициранијем деловању, чије последице могу водити мобилизацији друштвених ресурса у дефинисању и остваривању колективних циљева.

Поједини теоретичари указују на нелинеарну везу између политичке подршке и политичке стабилности, те да политичка подршка не мора неизбежно корелирати политичкој стабилности. Тако, Пипа Норрис тврди да је у новим демократијама, са високим нивоом корупције и злоупотребе моћи, умањена политичка подршка демократији и институционалним променама здрава за политички систем. С друге стране, неумерена и некритичка подршка политичким вођама и институцијама може бити пропраћена извесним негативним ефектима.¹³⁾

Када је реч о политичкој подршци институцијама могуће је утврдити неколико варијабли са којима је она у директној корела-

9) Almond, Gabriel, Verba, Sidney, „The Civic Culture“ цит. према, Dalton, Russell, J, „Political Support in Advanced Industrial Democracies“, у Norris, Pipa, ed, *Critical citizens: Global support for democratic governance*, Oxford University Press, 1999, стр. 58.

10) Easton David, „A Framework for Political Analysis“, Englewood Cliffs, 1965, и „Systems Analysis of Political Life“, Wiley Publishing, 1965.

11) Easton, David, „Theoretical Approaches to Political Support“, *Canadian Journal of Political Science*, Canadian Political Science Association and Société québécoise de science politique; vol. 9, no. 3, Sep. 1976.

12) Стојановић, Ђорђе, Гавриловић, Дарко, „Од модерне парадигме ка пост-модерној парадигми вођства“, *Српска политичка мисао*, vol. 31, бр. 1/2011, Институт за политичке студије, 2011, стр. 15.

13) Norris, Pipa, „Introduction: The growth of critical citizens“ у Norris, Pipa, ed, *Critical citizens: Global support for democratic governance*, Oxford University Press, 1999, стр. 27.

цији: идеолошка дистанца грађана и институција, етичке карактеристике јавних функционера, социјални капитал, одн. разумевање политичких процеса и могућности за грађанско учешће у њима и поларизација и карактер политичких сучељавања (у којој мери и у односу на која питања се конфронтирају политички актери).¹⁴⁾ На основу студије случаја 17 европских политичких система, Енар Криадо и Франциско Ерерос доводе у везу природу различитих изборних система и политичке подршке. Тестирајући Лајпхартову хипотезу о последицама већинских и пропорционалних изборних система, они потврђују да је у политичким системима са пропорционалним системом избора степен политичке подршке неупоредиво већи. Слично њима, политиколог Душан Вучићевић говори о принципу сразмерности, који не би требао да буде искључиво изборни, већ би га требало користити и приликом селекције функција које не подлежу изборној вољи грађана.¹⁵⁾ На тај начин, учешће већег броја друштвених група у дефинисању и реализацији јавних политика обезбеђује и ширу политичку подршку.

Такође, фактор са далекосежним последицама на политичку подршку је удаљеност грађана у односу на политику. У већини случајева, истраживања политичког понашања показују да у већини случајева појединци политику виде као нешто удаљено, што се не посматра директно већ преко својих представника, одн. политичких елита.¹⁶⁾ Хеункс тврди да, *in genera*, посматрачи политичког понашања и појава долазе до закључка „да су обични људи незаинтересовани за политику јер се она налази на сувише апстрактном, помереном и нивоу недоступном за њих. Људи имају своје свакодневне бриге и потребе, а дневно-политичка питања су за њих небитна и ирелевантна.¹⁷⁾ Међутим, апатија и незаинтересованост за политичке процесе не значе аутоматско одбацивање демократије, а уколико постоји подршка демократији као режиму, институције могу функционисати без обзира на ослабљену политичку партиципацију.¹⁸⁾

14) Criado, Henar, Herreros, Francisco, „Political Support: Taking into Account Institutional Context“, *Comparative Political Studies*, Vol. 40, No. 12, Sage Publications, стр. 1511.

15) Вучићевић, Душан, „Од консочијативне до демократије са подељеном влашћу: Лајпхартова теоријска концептуализација“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2011, Институт за политичке студије, 2011, стр. 90.

16) Kumlin, Steffan, *Personal and the Political: How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*, Palgrave MacMillan, Gordonsville, USA, 2004, стр. 6.

17) Heunks, Felix J, цит. према Kumlin, Steffan, исто, стр. 6.

18) van Deth, Jan, W, „Democracy and Involment: The Benevolent Aspect of Social Participation“ у Torcal, Mariano, Montero, Jose Ramon, eds, *Political Disaffection in Comparative Democracies: Social Capital, Institutions and Politics*, op. cit, стр. 101.

Када је реч о идеолошкој дистанци између грађана и политичких институција, селекција изборног система је у директној корелацији са степеном политичке подршке, а истраживачи који проучавају последице изборних система емпиријски потврђују ту тезу.¹⁹⁾ Основна карактеристика пропорционалних изборних система је широка заступљеност различитих друштвених група и идеологија, па је, последично умањена идеолошка дистанца и ставови грађана у односу на институције. Истраживања спроведена у швајцарском политичком систему показују да се у кантонима са већим бројем изборних јединица јавља несагласност између грађанских ставова и политичких одлука у односу на одређена питања. Као главни узрок наводи се потврђена хипотеза да у пропорционалним системима са уситњеним изборним јединицама постоји тенденција да се они по својим последицама приближавају већинским.²⁰⁾

Други индикатор који детерминише степен политичке подршке су етичке карактеристике јавних функционера. Следећи Истонову дефиницију државе као врховног субјекта који управља друштвеним вредностима, усклађује их и мења у складу са ширим променама у спољњем и унутрашњем окружењу, можемо закључити да су етичке и моралне карактеристике доносилаца одлука неопходна претпоставка креирања здравог система вредности. Ако међу политичким актерима постоји склоност ка корупцији и другим патолошким и девијантним облицима понашања, тада и друштво поприма слична обележја, ауторитет државе и њених институција опада, а институционалне акције имају низак ниво подршке. То је у непосредној вези са ерозијом институционалних капацитета и доводи у питање смисао политичких одлука у друштву са ниским степеном поверења у институције. Значај морала у политици разматрали су многобројни теоретичари, а да морал није неопходан или чак непожељан у политици и јавној делатности, први је указао Николо Макијавели. Реалиста и у дужем периоду саветних фирентинског владара Лоренца де Медичија, Макијавели је био изврстан познавалац политичких процеса тога времена. У свом капиталном делу „Владацац“, Макијавели је виртуозно описао особине пожељне за успешно вођство. Они који владају, како он истиче, морају поседовати чврстину и одлучност лава, али и истовремено мудрост лисице, док се за остваривање политичких циљева могу користити

19) Rae, Douglas, *Political Consequences of Electoral Law*, Yale University Press, 1967, Јовановић, Милан, „Политичке последице изборног права“ у *Политичке институције у политичком систему Србије*, Институт за политичке студије, 2008, стр. 43-92.

20) Јовановић, Милан, исто, стр 43-92.

сви расположиви ресурси.²¹⁾ Премда се и у савременој политици и даље користе слични методи, улога јавности је неупоредиво значајнија, а моралне и етичке особине политичких лидера и повећане могућности грађана да бирају своје лидере мењају њихову улогу у односу на тај период.

Трећи чинилац са најширом друштвеном позадином је социјални капитал и ниво унутар-друштвеног поверења. Термин социјални капитал развијен је у САД почетком XX века, али је потпуну теоријску основу стекао кроз радове Колемана, Бурдијеа и Патнама. У најопштијем смислу појам социјални капитал означава могућност за стварање грађанских асоцијација, док се шире схватање односи на различите обрасце политичке партиципације. Ово, веома сложено питање савремених демократија у непосредној је вези са нивоом грађанске еманципације, политичке културе и социјализације. На основу низа емпиријских показатеља, аутори који истражују ово поље, указали су на одређене компоненте са маркантним утицајем на развој социјалног капитала. Иако међу њима постоје разлике у гледиштима, сви поменути у први план истичу едукацију као предуслов демократске социјализације.²²⁾ За разлику од Патнама који тврди да сви облици политичке партиципације директно утичу на етаблирање демократских вредности, истраживачи који политичку подршку доводе у везу са легитимитетом и функционисањем политичких институција указују да различите форме политичке партиципације продукују диферентне последице на утемељење демократских вредности и консолидацију демократије.²³⁾

Последњи и ништа мање битан елемент је карактер политичких сучељавања, а у политичким заједницама са израженијим идеолошким расцепима и трзавицама, постоје већи изгледи да се и шире, друштвене поделе испољавају преко наведених матрица, што у крајњој линији утиче на ниво политичке подршке, јер се владајуће групације не могу ослонити на подршку других.²⁴⁾

21) Макијавели, Николо, *Владалац*, Дерета штампа, Београд, 2005.

22) Многобројни аутори, почевши од Токвила, преко Колемана, Патнама, Вербе и Левија тврде да је асоцијативни капацитет грађана у директној корелацији са едукацијом и образовним нивоом становништва, Newton, Kenneth, „Social and Political Trust in Established Democracy“, у Pipa Norris, ed. *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*, Oxford University Press, 1999, стр. 172.

23) Seligson, Mitchell, A, Carrion, Julio, F, „Political Support, Political Scepticism and Political Stability in New Democracies: An Empirical Examination of Mass Support for Coups d'Etat in Peru“, *Comparative Political Studies*, vol. 35, no. 1, Sage Publications, 2002, стр. 63.

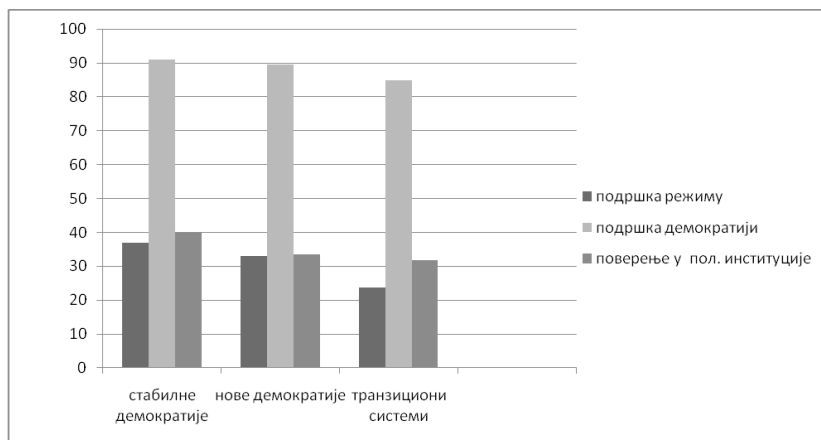
24) Вучићевић, Душан, Матић, Петар, „Модерно и традиционално: карактер друштвених расцепа у Србији“, излагање на научном скупу „Савремена држава и национални идентитет“, Институт за политичке студије, Топола, 24-26 септембар 2010.

ПОЛИТИЧКА ПОДРШКА У СТАБИЛНИМ ДЕМОКРАТИЈАМА, ТРАНЗИЦИОНИМ СИСТЕМИМА И СРБИЈИ

Са „трећим таласом“²⁵⁾ демократизације у Централној и Источној Европи, истраживања везана за процесе демократске транзиције и консолидације су постале једна од кључних тема научних расправа. У том ширем контексту, разматра се и питање политичке подршке реформама као један од неопходних предуслова за успешно остваривање транзиционих процеса.

Како показују истраживања о светским вредностима, у различитим фазама транзиције ниво политичке подршке био је нижи. С друге стране, у политичким системима који су се приближили изласку из тих процеса, степен подршке се показао знатно вишим. Подаци који указују на смањену политичку подршку у том периоду нису изненађујући, с обзиром да је процес транзиције у већини случајева водио раслојавању и стварању нових друштвених класа.

Табела 1. Степен политичке подршке у стабилним демократијама, новим демократијама и транзиционим системима 1997. године изражен у процентима*

* Извор World Values Surveys, <http://www.wvsevsdb.com>.

С обзиром да реформски и модернизацијски процеси са собом неизбежно доводе до поделе на „добитнике“ и „губитнике“, питање које у значајној мери утиче на политичку подршку је бројност

25) Термин трећи талас је увео Хантингтон у покушају да класификује трансформацију комунистичких у демократске поретке, Хантингтон, Семјуел П, *Трећи талас*, Стубови културе, Београд, 2004.

добитника, одн. губитника. Транзиција је у великој мери отворила простор за стварање нове економске елите, а очекивало се да формирање поменуте класе допринесе даљим реформским подухватима.²⁶⁾ Међутим, у већини случајева, многи припадници економске елите у посткомунистичким системима покушали су да зауставе реформе на „степенику“ који им одговара. Својеврсно „кочење“ даљих модернизацијских захвата и покушај одржања економског *status quo*-а, узроковали су постепено опадање политичке подршке. Пређашња очекивања о „одрживим реформама“ које ће константно стварати нове добитнике, све више је замењивана суморним прогнозама о негативним последицама економских реформи.²⁷⁾

Исти налази из 2005. и 2008. године говоре да је поверење у политичке институције у већини транзиционих и постраницционих система даље ниско. И овде се може закључити да у политичким системима са вишим нивоом социјалног капитала и политичке културе постоји веће поверење у политичке институције. То се најбоље илуструје на примеру Парламената у поменутиим политичким системима.

**Табела 2: Поверење у Парламент у
транзиционим и постраницционим системима***

поверење у Парламент	Пољска	Румунија	Србија	Бугарска	Украјина
потпуно поверење	13(1,4)	24(1,4)	11(0,93)	37(3,8)	25(2,86)
делимично поверење	103(11,1)	265(15,7)	232(19,7)	165(17)	148(16,9)
делимично неповерење	512(55,1)	796(47,1)	564(47,8)	404(41,6)	421(48,1)
без поверења	301(32,4)	6068(35,8)	373(31,6)	364(37,5)	281(32,1)
Укупно	929	1691	1180	970	875

* Подаци су исказани кроз број испитаника и (%),

Извор: World Value Surveys, 2008, <http://www.wvsevsdb.com>

26) Frye, Timothy, „Economic Transformation and Comparative Politics“, у Boix, Charles, Stokes, Susan C, *Oxford Handbook of Comparative Politics*, Oxford University Press, 2007, стр. 949.

27) Родрик говори да „реформе постају одрживе када генеришу нове добитнике, који имају интерес у њиховом наставку“, цит. према, Frye, Timothy, стр. 949.

Табела 3: Поверење у Парламент у стабилним демократијама*

поверење у Парламент	САД	Шведска	Немачка	Норвешка	Швајцарска
потпуно поверење	16(1,3)	42(4,3)	27(1,36)	53(4,95)	45(3,8)
делимично поверење	225(19)	496(50,6)	412(20,7)	581(54,3)	632,(53,5)
делимично неповерење	777(65,5)	392(40)	1048(52,6)	346(32,3)	451(38,2)
без поверења	169 (14,2)	50(5,1)	505(25,35)	37(3,46)	52(4,4)
Укупно	1187	980	1992	1007	1180

* Подаци су исказани кроз број испитаника и (%), Извор: World Value Surveys, 2008, <http://www.wvsevsdb.com>

Уколико пажљиво анализирамо табелу 3, можемо уочити да и стабилним демократијама и у најразвијенијим економијама попут САД и Немачке степен поверења у законодавно тело је драстично нижи него у земљама са такође јаким економијама, али и чија друштва традиционално представљају примере позитивног социјалног капитала и најширих могућности политичке партиципације.

С друге стране, компаративно посматрање посткомунистичких система обрађених у табели 2, наводи на закључак да тешкоће које прате транзицију, у смислу раслојавања, раста стопе незапослености, несигурности и негативног социјалног капитала²⁸⁾ узрокују и већи ниво неповерења у политичке институције.

Табела 4. Степен поверења у особе које испитаници познају у транзиционим и посттранзиционим системи*

поверење у људе које познајете	Пољска	Румунија	Србија	Бугарска	Украјина
потпуно поверење	113(11,4)	101(5,9)	361(29,9)	274(27,8)	160(16,9)
донекле	738(74,3)	862(50,5)	634(52,59)	577(58,6)	633(66,9)
не превише	129(13)	606(35,5)	394(32,6)	120(12,2)	122(12,9)
без поверења	13(1,3)	137(8)	18(1,5)	13(1,3)	31(3,28)
укупно	993	1706	1208	984	946

* Подаци су исказани кроз број испитаника који су кроз четири категорије исказивали ставове о поверењу у особе које познају, Извор: World Value Surveys, 2005, <http://www.wvsevsdb.com>

28) Марк Ворен говори о негативним формама социјалног капитала, видети у Warren, Mark E., „The Nature and Logic of Bad Social Capital“, у Castiglione, Dario, van Deth, Jan W, Wolleb, Guglielmo, eds, *The Oxford Handbook of Social Capital*, Oxford University Press, 2008.

Табела 5. Степен поверења у особе које испитаници познају у стабилним демократијама

поверење у људе које познајете	САД	Шведска	Немачка	Норвешка	Швајцарска
потпуно поверење	383(30,4)	494(49,35)	486(24,1)	616(60,5)	410(33,3)
донекле	774(63,7)	489(48,85)	1411(69,9)	388(38,1)	736(59,7)
не превише	53(4,36)	17(1,69)	114(5,65)	12(1,18)	51(4,1)
без поверења	6(0,5)	1(0,1)	8(0,4)	2(0,2)	8(0,65)
укупно	1216	1001	2019	1018	1232

* Подаци су исказани кроз број испитаника који су кроз четири категорије исказивали ставове о поверењу у особе које познају, Извор: World Value Surveys, 2005, <http://www.wvsevsdb.com>

Један од основних индикатора помоћу кога је могуће квантитативно мерити социјални капитал је унутрашње поверење у заједници. У табелама бр. 4. и 5. приказани су подаци који када се упореде са онима из табела бр. 2. и 3. недвосмислено показују корелацију позитивног социјалног капитала и подршке политичким институцијама. Овде је очигледно да високим нивоом друштвене кохезије и поверења располажу системи са најмање израженим социјалним разликама, што се може илустровати примерима Шведске и Норвешке у којима развијена социјална заштита представља један од темеља политичког система. Транзициони и посттранзициони системи знатно заостају, а Србија у поређењу са другим из табеле бр. 4 и у односу на индикатор унутар-друштвеног поверења стоји нешто боље.

Табела 6. Ставови о значају демократије, транзициони и посттранзициони системи*

Важност демократије	Пољска	Румунија	Србија	Бугарска	Украјина
1	11(1,16)	30(1,81)	42(3,56)	10(1,04)	12(1,28)
2	3(0,32)	12(0,72)	16(1,35)	13(1,36)	8(0,85)
3	5(0,52)	16(0,96)	16(1,35)	22(2,3)	19(2,02)
4	10(10,05)	30(1,81)	33(2,8)	31(3,25)	30(3,19)
5	52(5,47)	81(4,9)	91(7,72)	73(7,66)	73(7,77)
6	42(4,42)	55(3,32)	113(9,59)	64(6,71)	66(7,03)
7	61(6,42)	87(5,26)	152(12,9)	101(10,6)	95(10,12)
8	136(14,33)	233(14,1)	247(20,96)	153(16,05)	132(14,06)

9	133(14,01)	265(16,03)	219(18,59)	134(14,06)	174(18, 53)
10	496(52,26)	844(51,05)	249(21,13)	352(36,93)	330(35,14)
Укупно	949	1653	1178	953	939

* Подаци су исказани кроз број испитаника (%) који су градирали значај демократије оценама од 1 до 10, Извор: World Value Surveys, 2005, <http://www.wvsevsdb.com>

Други чинилац који у актуелном периоду може имати пресудни утицај на процесе друштвене и политичке трансформације је однос грађана према демократији и вредностима које она са собом носи. И ту су очигледне разлике, а подршка демократији, такође, варира у односу на различите факторе.

Табела 7. Ставови о значају демократије, стабилне демократије*

Важност демократије	САД	Шведска	Немачка	Норвешка	Швајцарска
1	13(1,08)	3(0,3)	8(0,49)	2(0,2)	8(0,65)
2	4(0,33)	1(0,1)	2(0,1)	2(0,2)	3(0,24)
3	8(0,66)	3(0,3)	9(0,44)	7(0,69)	5(0,4)
4	6(0,5)	2(0,2)	12(0,59)	2(0,2)	3(0,24)
5	96(7,97)	8(0,8)	54(2,64)	20(1,97)	18(1,47)
6	69(0,5)	8(0,8)	52(2,54)	17(1,67)	22(1,79)
7	61(5,06)	19(1,9)	120(5,87)	26(2,56)	42(3,43)
8	114(9,46)	78(7,8)	284(13,88)	82(8,08)	137(11,17)
9	178(14,77)	109(10,88)	356(17,4)	179(17,64)	158(12,89)
10	656(54,44)	770(76,9)	1194(58,36)	678(66,8)	830(67,7)
Укупно	1205	1001	2046	1015	1226

* Подаци су исказани кроз број испитаника који су градирали значај демократије оценама од 1 до 10, Извор: World Value Surveys, 2005, <http://www.wvsevsdb.com>

На основу показатеља из табела 6. и 7. приметно је да ставови према демократији варирају у односу на низ фактора. Код стабилних демократија, Швајцарска одскаче у односу на друге системе, што може бити оправдано чињеницом да су многобројни облици политичке партиципације и непосредне демократије најзаступљенији управо у том политичком систему. Овим се потврђује хипотеза да политичка култура и учешће грађана у процесу доношења одлука иду у корак са подршком демократском сету вредности.

У случају нових демократија и транзиционих система, Србија је према степену подршке демократији на последњем месту, што

се очитује кроз највећи број испитаника који имају крајње негативан однос према значају демократије, док је истовремено најмањи број оних са изразито позитивним ставом. Узрок таквог стања може се потражити у чињеници да је демократизација некадашњих комунистичких система ишла у корак са економским прогресом. С друге стране, демократске реформе у Србији није пратио такав тренд, већ су се јавиле ретроградне тенденције у поређењу са степеном економског развоја с краја осамдесетих.

Коначно, трећи и последњи индикатор на Истотној скали политичке подршке је ниво подршке режиму, а он се може мерити поверењем у владу.

Табела 8. Поверење у владу, нове демократије и транзициони системи*

поверење у владу	Пољска	Румунија	Србија	Бугарска	Украјина
потпуно поверење	24(2,59)	40(2,36)	19(1,61)	71(7,29)	41(5,26)
донекле	145(15,64)	411(24,23)	283(23,98)	264(27,1)	202(25,93)
не превише	508(54,8)	762(44,93)	570(48,3)	382(39,22)	310(39,79)
без поверења	250(26,96)	483(28,48)	308(26,1)	257(26,39)	226(29,01)
укупно	927	1696	1180	974	779

* Подаци су исказани кроз број испитаника (%) који су кроз четири категорије исказивали степен поверења у владу, Извор: World Value Surveys, 2005, <http://www.wvsevsdb.com>

Табела 9. Поверење у владу, стабилне демократије*

поверење у владу	САД	Шведска	Немачка	Норвешка	Швајцарска
пот. поверење	66(5,46)	24(2,42)	37(1,84)	46(4,52)	96(8,0)
донекле	400(33,11)	396(39,91)	443(22,08)	504(49,56)	736(61,33)
не превише	596(49,34)	464(46,78)	1025(51,1)	411(40,41)	319(26,58)
без поверења	146(1,32)	108(10,89)	501(24,97)	56(5,51)	49(4,08)
укупно	1208	992	2006	1017	1200

* Подаци су исказани кроз број испитаника (%) који су кроз четири категорије исказивали степен поверења у владу, Извор: World Value Surveys, 2005, <http://www.wvsevsdb.com>

Слично као и у односу према демократији, у Србији већ дуги низ година постоји ниско поверење у Владу и константни тренд опадања. На основу података из табле бр. 8. уочљиво је да Србија

у поређењу са подршком режиму заостаје за новим демократијама и транзиционим политичким системима. То је најочигледније на примеру првог модалитета, одн. потпуног поверења у владу. На супрот томе, у стабилним демократијама је мали број оних који исказују потпуно неповерење према влади, али је јасно да међу испитаницима преовлађују умерени ставови, те да се не може говорити о израженој подршци влади, већ подршци са елементима скептицизма. Такође, један од битних фактора неповерења према влади, генерално посматрано, као и појединим политичким мерама у стабилним демократским режимима је институционализација механизма помоћу којих грађани врше надзор и контролу егzekутиве.²⁹⁾

МОГУЋНОСТИ ЈАЧАЊА ПОЛИТИЧКЕ ПОДРШКЕ У СРБИЈИ

Из претходног дела излагања, приметно је да се Србија убраја у политичке системе са крајње ниским степеном политичке подршке. Очигледно је и да постоје многобројни узрочници таквог стања, што директно доводи у питање легитимитет политичких процеса и институција. У овом делу рада биће поменути неки од тих проблема и могућности за њихово превладавање:

1. Помоћу многобројних компаративних истраживања, може се закључити да различити облици непосредне демократије и активне грађанске партиципације у политичким процесима стимулишу јачање политичке подршке. Искуства и примери скандинавских држава и Швајцарске, са чврсто утемељеним партиципативним механизмима показују да је ниво поверења у институције и демократију као општу вредност највиши управо у тим системима. То се може уочити и на бази укрштања и табела у раду. Потребно је истаћи да у Србији постоје формално утврђени институти грађанске партиципације, као што су референдум и народна иницијатива, али се они не примењују. Дакле, потребно је законских и уставних гаранција пружити одговарајуће стимулације како

---

29) Кристенсен и Легрид говоре да је немогуће направити везу између “добре влада“ и неповрења у стабилним демократијама управо из разлога постојања контролних механизма и боље упућености грађана у политичке процесе. Видети у Christensen, Tom, Laegrid, Per, „Trust in Government: The Relative Importance of Service Satisfaction, Political Factors, and Demography“, *Public Performance & Management Review*, vol. 28, no. 4, M.E. Sharpe Inc, 2005, стр. 488.

би се грађани чешће одлучивали на њихову практичну употребу. Немачка је током деведесетих година омасовила употребу локалних референдума, а они се данас употребљавају у готово свим федералним јединицама.

2. Други елемент од изузетне важности је, свакако, контрола и надзор рада изабраних представника и владе. Уколико грађани политику виде као нешто исувише апстрактно и удаљено, то је очигледан индикатор њихове немогућности да транспарентно контролишу своје представнике. Релевантан пример је увођење института „празне столице“ у Већу општине Параћин након 2000-те године. У пракси се показало се да су сугестије грађана у већини случајева биле прихваћене. Омасовљење овог механизма би, готово сигурно допринело јачању политичке подршке, а његова употреба би требала наћи своје место не само на локалном, него и на централном нивоу власти.
3. Трабало би више радити на грађанској едукацији и изградњи демократске политичке културе. Наместо раскола унутар политичке елите, мора доћи до нове, еманципаторске улоге политичких лидера, што би, последично требало довести до позитивнијих ставова према демократији, као општем систему вредности. Из тог разлога, неопходно је такав систем вредности стварати према мери народа, а не према мери елита. Нажалост, садашње реформе и процес демократске трансформације друштва у Србији су углавном имитативног карактера, где се преузимају целокупни модели и облици демократског развоја. То слабо доприноси истинској и дубинској трансформацији друштва, а различита искуства из историјске перспективе, показују да је комбиновање решења и њихова имплементација у складу са наслеђем, традицијом и културом омогућавала трајније и постојаније испољавање демократских потенцијала друштва.
4. Показало се да је током две претходне декаде дошло до извесног опадања социјалног капитала и унутар-друштвене кохезије у Србији. Процес раслојавања и стварања нових класа имао је низ негативних друштвених последица, а социјални капитал у Србији временом је све дубље попримао негативну форму. Једна од базичних тежњи будућих промена морала би бити промоција и снажење модалитета за креирање и промоцију грађан-

ских асоцијација и иницијатива. Кроз усмерене и јасно дефинисане колективне акције, преко асоцијација и мрежа, грађани могу далеко више утицати на политичке процесе, а логика потврeђена емпиријом наводи на закључак да јачање колективних акција непосредно води јачању политичке подршке.

Наведене тешкоће у остваривању системске, партиципативне улоге грађана у демократском поретку говоре да политичкој елити у Србији предстоји сложен задатак интеграције друштва у политичке процесе. Само уз пуну, доследну и трајну политику отворености доносилаца одлука према грађанима и јавности, може доћи до јачања политичке подршке и афирмисања демократских вредности у Србији. Без тога, досадашњи тренд њеног опадања биће и надаље настављен, што ће додатно продубити постојећу кризу легитимитета у Србији и довести у питање наставак демократских реформи.

Petar Matic, Djordje Stojanovic

POLITICAL SUPPORT AND FOUNDATION OF DEMOCRATIC VALUES

Summary

Easton's concept of political support and its actualization in current period underlines global legitimacy crisis wave. This trend is present both in transition systems and new and stable democracies. One of objectives in this article is to provide basic theoretical underpinnings of political support conception, as well to empirically follow trends in its different forms and in different political systems. Following mentioned objective, we are ensuing basic one, which is political support positioning in Serbia and possibilities for its future strengthening. As primary method, authors use comparative, in order to compare numerous factors influencing level of political support in ten political systems. According to previously spoken, authors consider political support development in Serbia as crucial component successive democratic transformation of society.

Key words: Political support, Political System, Institutions, Democratic values, Political Actors, Reforms, Transition, Stable democracies, New Democracies, Political Participation, Legitimacy.

ЛИТЕРАТУРА

- Almond, Gabriel, Verba, Sidney, *Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press, 1963.
- Boix, Charles, Stokes, Susan C, *Oxford Handbook of Comparative Politics*, Oxford University Press, 2007.
- Christensen, Tom, Laegrid, Per, „Trust in Government: The Relative Importance of Service Satisfaction, Political Factors, and Demography“, *Public Performance & Management Review*, vol. 28, no. 4, M.E. Sharpe Inc, 2005
- Criado, Henar, Herreros, Francisco, „Political Support: Taking into Account Institutional Context“, *Comparative Political Studies*, Vol. 40, No. 12, Sage Publications,
- Crozier, Michel, Huntington, Samuel, Watanuki, Joji, „Crisis of Democracy: Report on the Governability of the Democracies to the Trilateral Commission“ Trilateral Commission, New York University Press, 1975.
- Dalton, Russell, J, „Democratic Challenges – Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies“, *Oxford Series in Comparative Politics*, Oxford University Press, 2004
- Easton David, *A Framework for Political Analysis*, Englewood Cliffs, 1965.
- Easton, David, *A Systems Analysis of Political Life*, Wiley, New York, 1965.
- Easton, David, „Theoretical Approaches to Political Support“, *Canadian Journal of Political Science*, Canadian Political Science Association and Société québécoise de science politique; vol. 9, no. 3, Sep. 1976.
- Norris, Pipa, ed, *Critical citizens: Global support for democratic governance*, Oxford University Press, 1999.
- Rae, Douglas, *Political Consequences of Electoral Law*, Yale University Press, 1967.
- Schyns, Peggy, Koop, Christel, “Political Distrust and Social Capital in Europe and the USA”, *Social Research Indicators*, No. 96, Springer, 2010.
- Seligson, Mitchell, A, Carrion, Julio, F, „Political Support, Political Scepticism and Political Stability in New Democracies: An Empirical Examination of Mass Support for Coups d’Etat in Peru“, *Comparative Political Studies*, vol. 35, no. 1, Sage Publications, 2002.
- Torcal, Mariano, Montero, Jose Ramon, eds, *Political Disaffection in Comparative Democracies: Social Capital, Institutions and Politics*, Routledge, Taylor & Francis, 2006.
- World Values Surveys, <http://www.wvsevsdb.com>
- Александра Мирковић, Матић, Петар, *Изазови и парадокси глобализације*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Вучићевић, Душан, „Од консоцијативне до демократије са подељеном влашћу: Лајпхартова теоријска концептуализација“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2011, Институт за политичке студије, 2011.
- Easton, David, „A Re-Assesment of Concept of Political Support“, *British Journal of Political Science*, no. 5, 1975.
- Јовановић, Милан, *Политичке институције у политичком систему Србије*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Kumlin, Steffan, *Personal and the Political: How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*, Palgrave MacMillan, Gordonsville, USA, 2004.

- Матић, Петар, „Будућност институционализма – процеси и промене“, *Политичка ревија*, бр. 2/2010, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Мировић, Александра, „Криза легитимности и престанак политичке облигације, или право и дужност грађанске непослушности“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2010, Институт за политичке студије, 2010.
- Стојадиновић, Миша, „Демократија у XXI веку“, *Политичка ревија*, vol. 23, бр. 1/2010, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Стојановић, Ђорђе, Гавриловић, Дарко, „Од модерне парадигме ка пост-модерној парадигми вођства“, *Српска политичка мисао*, vol. 31, бр. 1/2011, Институт за политичке студије, 2011.
- Хантингтон, Семјуел П, *Трећи талас*, Стубови културе, Београд, 2004.

Resume

This paper addresses question of political support for political development. Concept, which originates from David Easton and his systems analysis of political life, is especially important in contemporary period, marked with legitimacy crisis. In part one, we discuss several aspects of wider political support concept, including its basic theoretical underpinnings. Social capital, ideological cleavages, trust in government, trust in democracy as value system, regime support and leadership are recognized as most relevant to the topic. Second part is focused on comparative analysis of political support components in ten political systems. Among indicators we use are: trust in Parliament as component of institutional trust; trust in democracy as a value system and pro-democratic orientation of society; trust in government as a form of regime support. Third part is oriented towards explaining some possibilities for political support strengthening in Serbia. Without participative and active citizenship, it is almost impossible imagine democratic and support oriented society in Serbia. Finally, we argue that democratic transformation in Serbia has to be based both on, implementation of foreign models, their combination, and elements of tradition, heritage and culture.

---

* Овај рад је примљен 10. јула 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. августа 2011. године.